

روایت و داستان
در قصص قرآن کریم

دکتر یونس قاسمی

انتشارات یوسف

۱۳۹۴

سرشناسه : قاسمی، ابوالحسن، ۱۳۴۱-
 عنوان و نام پدیدآورنده : روایت و داستان در قصص قرآن کریم / ابوالحسن قاسمی.
 مشخصات نشر : تهران: یوسف، ۱۳۹۴.
 مشخصات ظاهری : ۲۱۰ ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۲۹۴۰-۳-۹ / ۱۰۰۰۰۰ ریال
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 یادداشت: : کتابنامه: ص. ۲۰۳.
 موضوع : قرآن -- قصه‌ها -- نقد و تفسیر
 رده‌بندی کنگره : BP ۱۳۹۴۹ / ۸۸ / ۹۱۳۹۴۹
 رده‌بندی دیوید : ۱۵۹/۲۹۷
 شده کتابشناسی ملی : ۴۱۵۱۳۴۹

روایت و داستان در قصص قرآن کریم

دکتر ابوالحسن قاسمی (عضو هیئت مدیره نگاه صداسویما)

ویراستار: ابراهیم حقیقی

طراح: علیرضا امامی

صفحه‌آرا: مرتضی ندیری

شماره: ۵۰

چاپ اول: ۱۳۹۴

چاپ و صحافی: ابن

قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۲۹۴۰-۳-۹

تهران: بالاتر از چهارراه پاسداران، خ. عابدینی‌زاده، خ. جهانی‌نیا، کوچه فراستی، پست یکم،

پلاک ۲، واحد ۴، تلفن: ۲۲۵۶۳۱۰۰ - ۹۱۲۱۳۸۴۵۱۹

فهرست

۹	سگفتار
۱۳	فصل اول: روایت
۱۴	اختار روایت
۱۴	اجزای روایت
۱۵	ویژگی های علمی روایت
۱۶	روایت و نگره پردازان آن
۱۷	دوره پیش ساختارگرا (سخل گرایی راس)
۱۸	دوره ساختارگرا
۱۹	ولادیمیر پراپ
۲۰	رولاند بارت
۲۴	ژرار ژنت
۲۶	انواع سخن در روایت
۲۷	دوره پس ساختارگرا
۲۹	فصل دوم: داستان
۳۰	تفاوت داستان و قصه
۳۳	طرح و پی رنگ
۳۵	طرح یا پی رنگ در داستان های قرآن
۳۷	کشمکش

۳۸	کشمکش در داستان‌های قرآن
۴۰	شخصیت و انواع آن
۴۱	انواع شخصیت در داستان
۴۲	شیوه‌های شخصیت‌پردازی
۴۳	شخصیت و شخصیت‌پردازی در داستان‌های قرآن
۴۷	صحنه و صحنه‌پردازی
۴۸	صحنه و صحنه‌پردازی در داستان‌های قرآن
۵۰	گف و گو
۵۱	گفت‌وگو و دیالوگ
۵۲	گفت‌وگو در داستان‌های قرآن
۵۶	زاویه دید
۵۶	زاویه دید در داستان‌های قرآن
۵۹	درون‌مایه
۶۱	درون‌مایه در داستان‌های قرآن
۶۳	اسلوب بیان
۶۴	اسلوب بیان در داستان‌های قرآن
۶۴	عنصر عاطفه در داستان‌های قرآن
۶۵	نمونه‌ای از اسلوب بیانی قرآن در برانگیختن عراف
۶۹	عنصر خیال در داستان‌های قرآن
۷۳	فصل سوم: زیبایی‌های زبان و قصص قرآن
۷۶	قصه‌های قرآن
۷۷	ویژگی‌های قصه‌های قرآن
۷۸	اهداف قصه‌های قرآنی

۸۱	سبک روایتی قصه‌های قرآن
۸۲	عناصر داستانی و هدف تربیتی قصه‌های قرآن
۸۴	تحلیل چهار قصه از قصص قرآن
۸۴	بخش اول: قصه یوسف (ع) و زلیخا و موسی (ع) و آسیه
۸۵	گفت‌وگو در قصه‌های قرآن
۸۶	ماهیت گفت‌وگو
۸۶	شخصیت‌پردازی در قصه‌های قرآن
۸۹	اسرار گفت‌وگو
۹۲	صامت گفت‌وگو
۹۳	پیام گفت‌وگو
۹۶	نقش حرکت در گفت‌وگو
۹۸	حقایق پنهان شاعران در گفت‌وگو
۱۰۳	جایگاه اشخاص
۱۰۷	برجسته شدن موقعیت هر شخصیت و اثر
۱۰۹	بخش دوم: قصه آدم (ع)
۱۱۲	نوع گفت‌وگو در قصه آدم (ع)
۱۱۴	بستر سازی از طریق گفت‌وگو در قصه آدم (ع)
۱۱۹	شکل‌های متفاوت آفرینش
۱۲۱	پیوستگی گفت‌وگو در روایت
۱۲۳	سبک گفت‌وگوی زنده در قصه آدم (ع)
۱۲۷	افشاگری در گفت‌وگو
۱۳۰	نوع روایت در قصه آدم (ع)
۱۳۴	افشای تدریجی ماجرا در قصه آدم (ع)

فرمان اصلی	۱۴۱
درخت ممنوعه و نقشه‌های شیطانی	۱۴۵
آدم و حوا	۱۵۶
بخش سوم: صالح و سامری	۱۶۱
مکان گفت‌وگو در قصه صالح و سامری	۱۶۴
نش اصلی در قصه صالح و سامری	۱۶۸
خشم - شیفتگی - فتنه‌انگیزی	۱۷۰
درخت ممنوعه شیطانی	۱۸۰
ملاحظات در قصه صالح و سامری	۱۸۹
نتیجه‌گیری	۱۹۵
منابع	۲۰۳

پیشگفتار

اصطلاح‌های نظیر داستان، قصه، افسانه، حکایت، سَمَر، سرگذشت، ماجرا، مثل، مثل‌الطوره، حدیث، انگاره، خُرافه، حسب حال و ترجمه احوال، در اکثر فرهنگ‌های فارسی مترادف یکدیگر آورده شده و فرهنگ‌نویسان وجوه افتراق خاصی برای آن‌ها قائل نشده‌اند. (دهخدا، ۱۳۳۹: ج ۳۲)

اما از میان اصطلاحات یاد شده، دو اصطلاح «قصه» و «داستان» به تعریف دقیق و متمایز از یکدیگر نیاز دارند؛ چرا که مفاهیم و کاربرد این دو، امروزه با بهره‌گیری از واقعیت‌های عصر حاضر و الگوها و قالب‌های تازه‌ای که تحت‌تأثیر ادبیات داستانی غرب ارائه شده است، نزد صاحب‌نظران تفاوت دارند.

داستان‌های قرآن از دیرباز به‌رغم بررسی از جنبه‌های مختلف تاریخی، محتوایی و تربیتی، کمتر به ابعاد هنری، شیوه‌های داستان‌پردازی و تحلیل عناصر داستانی آن پرداخته شده است.

یکی از با اهمیت‌ترین عناصر بیان سینمایی شیوه روایت، انواع گفت‌وگو و چگونگی به کارگیری آن در موقعیت‌های گوناگون است. اهمیت این عناصر در سینما، آن را مهمترین ویژگی سینمای ناطق نسبت

به سینمای صامت، دانسته است؛ اما تجسم سینمایی و خلق موقعیت دراماتیک در قرآن کریم که با مسائلی ماورایی نیز در ارتباط است، چگونه پی‌ریزی می‌شود؟ آیا اصولاً در قصه‌های قرآن، می‌توان به دنبال الگوهای دراماتیک بیان بود؟ الگوی بیانی قصه‌های قرآن چگونه است؟ آیا می‌توان این ساختار بیانی و بی‌مانند را شناخت؟

هدف این کتاب بررسی مباحثی نظیر «روایت»، «داستان» و «گفتگو» در چهار قصه از قصه‌های قرآن و تشریح و تحلیل برای بهره‌گیری از آنها در موضوع‌های سینمایی و تلویزیونی است.

به این منظور، این ارائه عناصر دراماتیک در داستان‌های امروزی، به تحلیل شیوه به‌هم‌افزایی روایت قصص قرآن پرداخته می‌شود تا شکل‌های بی‌بدیل و بی‌همتای نویسنده نمایشی قرآن تحلیل و طبقه‌بندی شود و از سوی دیگر پرداختن به شناسایی قرآن با اشراف بر جنبه‌های زیبایی‌شناسانه آن، در پیش‌رو مطالعه قرار می‌گیرد.

مطالب این کتاب به شرح زیر ارائه می‌شوند:

درفصل اول «روایت» ساختار، اجزا و حلقه‌های عمده آن تشریح می‌شود.

فصل دوم عناصر داستان یا اجزای تشکیل‌دهنده آن همچون: «درونی‌نامه»، «کشمکش»، «شخصیت‌پردازی»، و «گفت‌وگو»، به‌طور مبسوط تجزیه و تحلیل می‌شود. سپس روش قرآن در خلق عناصر تشریح شده، ارائه می‌شود. بحث «گفت‌وگو» خاتمه این فصل و سرآغاز فصل سوم است.

درفصل سوم به ویژگی زیبایی‌شناسی دینی و انعکاس آن در «زبان قرآن» می‌پردازیم. سپس با تمرکز بر قصه‌های قرآن، ویژگی‌ها و اهداف

قصه‌های قرآنی دسته‌بندی و به انواع قصه‌های قرآنی اشاره می‌شود. تعریف «جلوه‌های هنری قصه‌های قرآنی» در این فصل ارائه می‌شود. آنگاه شیوه روایت و عملکرد «گفت‌وگو» در چهار قصه از قصه‌های قرآن شامل «یوسف»، «آسیه»، «آدم(ع)» و «صالح و سامری» تمرکز می‌یابد:

- در قصه‌های یوسف و آسیه، ماهیت گفت‌وگو، پرداخت شخصیت از طریق گفت‌وگو، فضای گفت‌وگو، پیام در گفت‌وگو، نقش حرکت در گفت‌وگو، پرورش شخصیت در گفت‌وگو، پرورش موقعیت در گفت‌وگو بررسی می‌شود.

- در قصه‌های نوح، آدم و حوا، به نوع گفت‌وگو در قرآن، بسترسازی از طریق گفت‌وگو، افشامری در گفت‌وگو، پرداخته می‌شود.

- در قصه صالح و سامری، مکان گفت‌وگو، کنش اصلی و ماجرا، عمل نمایشی در گفت‌وگو، پروردگاری بررسی می‌گیرد.

کتاب حاضر با وجود تلاش بسیار در انجام هر چه دقیق‌تر آن، طبیعتاً کاستی‌هایی دارد که امیدوارم اهل نظر، خطاها و کاستی‌های آن را یادآور شوند.

ابوالحسن خاسمی

بهار ۱۳۹۱